

ZAPISANO JE (2)

Branko Borilović

In another sequel of the column “It was recorded” Borilović brings fragments from the books, magazines, newspapers and other publications that both foreigners and locals wrote about Montenegro and the Montenegrins in different times and on different occasions.

1. Da je njemački književnik Sigfrid Kaper o Crnogorcima rekao: „Privrženost svojoj otadžbini, ljubav prema slobodi, istrajnost i upornost, smjernost do drskosti, koja čak nije lišena izvjesnog humora, hrabrost do suludosti, ali i spremnost da se potčini vođstvu i slijede zapovijesti, strogo poštujući običaje i red u kući i porodici, trezvenost i odmjerenost, to su bitne osobine Crnogoraca koje niko do sada nije osporio.“

Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Podgorica, br. 66, ljeto 2016, str. 46.

2. Da je Karl Nojmajer, u svom poznatom djelu „Uvod u velike pravne sisteme savremenosti (1987) rekao da Crnogorci jedini u Slovena imaju svoje, autentično pravo (budući da Rusi koriste njemačko, Poljaci francusko, Srbi austrijsko, a Bugari vizantijsko i italijansko)“

Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Podgorica, br. 66, ljeto 2016, str. 49.

3. Da je holandski putopisac Henrik van der Mandere govoreći o Crnogorcima zapisao: „Zaista ima nečega od biblijske jednostavnosti u ovom narodu: Ima tu najoriginalnije poetičnosti, a samim tim i nepojmljivo originalnih ideja ljudskosti, časti i kulture“. Na kraju zaključuje: „Crnogorci se ne smiju porediti sa prosječnim Evropljanima“.

Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Podgorica, br. 66 ljeto 2016, str. 41.

4. Da je Vitni Voren o Crnogorcima rekao sljedeće: „Crna Gora ne može biti osvojena, jer će nastaviti da se bori dok ne izbori svoj povratak, pa makar to trajalo i čitav vijek“.

Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Podgorica, br. 66 ljeto 2016, str. 45.

5. Da je Žan Pol Sartr Trinaestojulski ustanak smatrao najfrapantnijim i najveličanstvenijim događajem svekolike evropske revolucionarne istorije XX vijeka.

Stanišić, Milija: Dubinski slojevi Trinaestojulskog ustanka u Crnoj Gori, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica 2005, str. 88.

6. Da je Vinston Čerčil, povodom Trinaestojulskog ustanka, rekao „da Crna Gora, ne samo zbog svog geostrateškog položaja, predstavlja izuzetno poželjnog partnera za bilo koju vojnu alijansu u ovom dijelu svijeta“.

Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Podgorica, br. 66 ljeto 2016, str. 45–46.

7. Da je Fridrih Engels 1882. godine o Crnogorcima izjavio: „Crnogorci i njihovi prijatelji, primitivni narodi Krivošija i Hercegovine, braniće svoju nezavisnost protiv Beograda i svake

druge centralne vlade, bila ona srpska ili ne, isto kao što su to činili protiv Turaka i Austrijanaca“.

Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Podgorica, br. 66, ljeto 2016, str. 39–40.

8. Da je „Crna Gora majka junaka. Krvlju svojih sinova pro-livenu za Krst časni i slobodu zlatnu, napisala je istoriju, jedinstvenu u našem narodu, koju vrijeme neće izbrisati kao što nije izbrisalo uspomenu termopilskih i maratonskih junaka. Taj plemeniti krš, koji je rodio toliko heroja i dao nam besmrtnog Njegoša, odnjihao je i Blaženu Ozanu, veliku ne na bojnem i književnom polju, nego u krepostima i požrtvovanju“.

Luković, don Niko: Prčanj, 2010, str. 15.

9. Da ako je Cetinje najmanja prijestonica na svijetu, onda je i mjesto sastajanja senata bez sumnje najveće na planeti jer se drži pod otvorenim nebom, ispod čuvenog brijesta, u središtu prijestonice.

Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Podgorica, ljeto 2014. str. 275.

10. Da je Napoleonov oficir Viala de Somijer, govoreći o Crnogorcima i njihovom odnosu prema otadžbini, rekao: „Ta riječ se kod njih ne izgovara naprazno. Za njih nema sredine. Pobjediti ili umrijeti za domovinu. Iz takvog osjećanja oni crpe ovu silnu snagu koja rađa junačka djela“.

Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, br. 66, Podgorica, ljeto 2016, str. 41.

11. Da je Roj Trevor, govoreći o stasu i visini Crnogoraca zapisao „da su visoki i po šest stopa i više [...] da nijesu rijetki

ljudi visoki šest stopa i sedam ili osam inča“, te da bi Englezi gledali „na nj gledali kao na diva“.

Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Podgorica, zima 2009, str. 178.

12. Da se čuveni francuski pisac Viktor Igo „kao dijete igrao Crnogoraca i Turaka i da je želio u tim igrama da bude Crnogorac“.

Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Podgorica, jesen 2010, str. 356.

13. Da su se Crnogorci sporazumijevali „posebnom vrstom telefona“ i da su se mogli čuti na „pet milja“. Naime, oni su po pisanju Roja Trevora mogli da se dozivaju bez problema sa brda na brdo i da su još dok su bili mali izučavali tehniku govora „dozivanjem“. Na kraju kaže da nijedan stranac makar vježbao mjesecima „ne može zadobiti takav dar. Uz pomoć takvog telefona“ otkrivali su lopove, ubice, itd.

Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Podgorica, zima 2009, str. 169.

14. Da je za crnogorsku decu Roj Trevor rekao „da uče da pucaju čim se rode“.

Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Podgorica, zima 2009, str. 173.

15. Da je R. Trevor napisao: „U figurativnom smislu Crna Gora jeste Robin Hud Evrope, neustrašivi šampion slobode već stotinama godina, s frulom slobode na usnama, ne bojeći se ljudi a bojeći se jedino Boga.“

Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, Podgorica, zima 2009, str. 176.

16. Da se Crna Gora prvi put pominje kao 'Montenegro' 1348. godine, u dubrovačkim arhivima 1376, a u kotorskim 1443. godine.

Sazdanje Cetinja, Cetinje – Podgorica 1984, str. 170.

17. Da je Crna Gora 1591. godine imala 14.000 ognjišta, a oko 50.000 duša 1641. godine.

Arhiv za albansku starinu, jezik i etnologiju, knj. II, Beograd 1925, str. 237.

18. Da je Vijala de Somijer u svom putopisu po Crnoj Gori zabilježio da u Ćeklićima u jednoj porodici živi 6 generacija. Najstariji član familije imao je 117 godina, njegov sin 100, unuk 82, praunuk 60, njegov nasljednik 43, sljedeći potomak 21, a najmlađi je imao 2 godine.

Somijer, Viala de: *Istorijsko i političko putovanje u Crnu Goru*, Cetinje 1925, str. 68.

19. Da je Stanislav Vinaver u svojoj knjizi „Goč Gora“ opisao dominantne osobine Crnogoraca. Kaže da Crnogorci nemaju „specifično srpske osobine“. Dalje nastavlja: „To su osobine jednog viteškog i borbenog plemena, kome je ponos iznad svega, a slavljublje osovina života. I kad čitamo Ilijadu, vidimo da su Crnogorci, u mnogome, posve slični starim Homerovim Ahajcima.“

Vinaver, Stanislav: Goč Gora jedna jugoslovenska simfonija, Beograd 1927, str. 126.

20. Da je vladika Vasilije poslao pismo ruskom senatu „u kojem izjavljuje da želi da se ne primaju u Rusiju drugi Srbi pod imenom Crnogoraca i da će on davati svedodžbe Crnogorcima, koji bi željeli oditi u Rusiju.“

Spomenik, Srpska kraljevska akademija XXV, Beograd 1895, str. 16.

21. Da je 22. 04. 1753. godine vladika Vasilije Petrović poslao pismo Kolegiju inostranih djela sa popisom „koja plemena ulaze u sastav Crnogorske države“.

1. Katunska

2. Riječka

3. Lješanska

4. Spič i Šušanj

5. Zeta

6. Grahovo i Vilusi

7. Pješivačka nahija

8. Bjelopavlička nahija

9. Piperska nahija

10. Rovačka nahija

11. Crmnička nahija

Primorje:

1. Paštrovska nahija

2. Grbalj

3. Miholski

Brdani

1. Kuči

2. Bratonožići

3. Klimenti

4. Hoti i Kastrati

Spomenik, Srpska kraljevska akademija XXV, Beograd 1895, str. 16.

22. Da je još 1714. godine Crna Gora pomenuta kao „Montenegrinski narod“ i to u ruskim izvorima.

Spomenik Srpske kraljevske akademije LIII, Drugi razred, 1922, str. 58.

23. Da je Njegoš jednom prilikom, družeći se sa talijanskim piscem Frančeskom D'Ongarom, izjavio: „Ja ću od Crne Gore napraviti uzornu državu“.

Ongaro, Frančesko d': *Crnogorka*, Novi Sad 1876, str. 11.

24. Da je Vuk Karadžić zabilježio da se Crnogorci rijetko opijaju

iako vole da piju i da je najveći crnogorski porok žudnja za novcem i potkupljivost. Kaže da prošaka nema i ako ih ima, oni su iz susjednih zemalja.

Karadžić, Vuk Stefanović: *Crna Gora i Crnogorci*, CID, Podgorica 2017, str. 30.

25. Da je Vuk Karadžić, govoreći o bliskosti Crnogoraca i Bo kelja, rekao „da Crnogorci trguju sa Kotorom i Budvom kao i Bo kelji sa Crnom Gorom, da se žene i udaju između sebe, da mnogi Crnogorci imaju imanja u primorju, da su stalno kao i Crnogorci pod oružjem, da su u 16. i 17. vijeku zajedno sa Crnogorcima ratovali protiv Turaka i sad se ne razlikuju od Crnogoraca ni u čemu“.

Karadžić, Vuk Stefanović: *Crna Gora i Crnogorci*, CID, Podgorica 2017, str. 79.

26. Da je Vuk Karadžić u svojoj knjizi opisao kako su se Crnogorci obračunavali sa lupežima:

„Najprije je lupež morao sedmostruko platiti ukradenu stvar (Srbi dvostruko), zatim se objavi na sve strane da je neko pokraden a i kolika nagrada čeka onoga koji prokaže. U tom slučaju uključuje se i treći koji šalje svog čovjeka i obavještava ga da je označen kao lupež i da vrati pokradeno. Ako je lupež siguran da je ‘provaljen’ on odmah ide na dogovor sa oštećenim. Ako lopov odriče krađu prokazivač mora svoje tvrdnje dokazati. Takvi su se u narodu zvali: Pokazivač sok, njegov posrednik sokodržica, a obećana nagrada sodžbina.“

Karadžić, Vuk Stefanović: *Crna Gora i Crnogorci*, CID, Podgorica 2017, str. 69–70.

27. Da je Vijala de Somijer, koji je 1813. godine obišao Crnu Goru, zapisao „da je crnogorski jezik (kojim je, veli, za nevolju govorio) dijalekat grčkog“.

Karadžić, Vuk Stefanović: *Crna Gora i Crnogorci*, CID, Podgorica 2017, str. 31.

28. Da je u staroj Crnoj Gori još 1905. godine donešen „Zakon o štampi“. Po tom zakonu stampar je bio dužan da od svake štampane stvari Državnoj biblioteci dostavi tri primjerka knjige.

Vijesti, Podgorica 22. jul 2007, str. 17.

29. Da je u Crnoj Gori i Brdima „živjelo 196.238 duša. Popis je izvršen od Petkova-dana 1863. na 1864. godinu. Od toga je bilo 99.889 muških i 99.339 ženskih čeljadi. Katunska nahija je bila najbrojnija sa 32.723 muška i 31.015 ženskih osoba. Slijedi Riječka sa 13.127 muških i 12.970 ženskih. Zatim Crmnička sa 14.272 muških a 13.997 ženskih. Lješanska nahija je imala 7.978 muških i 7.389 ženskih a Brda s Moračom i Vasojevićima 31.789 muških i 30.978 ženskih osoba“.

Orlić: *crnogorski godišnjak stari i novi za prostu godinu 1865*, Cetinje 1865, str. 75.

30. Da je ruski car Petar Veliki prvi put pozvao Crnogorce da „udare“ na Turke u Rusko-turskom ratu 1710–1711. Depešu Petra Velikog u Crnu Goru donijeli su Podgoričanin Ivan Lukačević i Mihailo Miloradović Hercegovac. Zbog toga je vladika Danilo sazvao skupštinu i predložio da pomognu Rusiji. Rekao je: „Pa i ja isti, ne žaleći svoga života, gotov sam s vama poći na službu caru hrišćanskome i našem otačestvu. Crnogorci listom ustaše. Ali, kad Rusija morade sklopiti mir s Turskom dve velike turske vojske pođu da kazne Crnu Goru. Crnogorci se junački boriše ali Crnu Goru Turci opustoše“.

Ilić, Drago: *Jugoslovenski narodi vladari i vladike*, Beograd 1936, str. 116–117.

31. Da su u boju „na Taru na Šarance i Uskoke“ hrabro učestvovali i Crnogorke. „Samuila žena Vasa Kneževića, žena Gavрила Rajčevića, udovica Marija sestra Ivana Kneževića posekoše svaka po dva živa Turčina“.

Dva Petrovića-Njegoša vladika Danilo Petrović i knjaz Nikola, Beograd 1896, str. 38.

32. Da je Vilijam Gledston (engleski državnik i političar), pišući komentar čuvenog Tenisonovog soneta o Crnoj Gori, rekao: „i najromantičnije i potresajuće slike drugih istorija blede pred običnim životom Crne Gore“.

Đukić, Trifun: *Mišljenje o Crnoj Gori i Crnogorcima*, Beograd 1936, str. 6.

33. Da je grčki „Novi svijet“, koji je izlazio u Parizu za vrijeme Prvog svjetskog rata o Crnogorcima zapisao: „Crna Gora je jedan simbol celoga čovječanstva“.

Đukić, Trifun: *Mišljenje o Crnoj Gori i Crnogorcima*, Beograd 1936, str. 9.

34. Da je Jovan Pavlović, pišući o Crnogorcima i njihovoj književnoj radnji, rekao: „Vanrednom jačinom volje Crnogorci su održali Crnu Goru kroz toliko vjekova...“

Đukić, Trifun: *Mišljenje o Crnoj Gori i Crnogorcima*, Beograd 1936, str. 13.

35. Da je Miler, poznati engleski historičar, govoreći o napretku Crne Gore posebno o „telegrafskom sistemu“ rekao: „Crna Gora je prišla Poštanskoj uniji prije Francuske“.

Đukić, Trifun: *Mišljenje o Crnoj Gori i Crnogorcima*, Beograd 1936, str. 11.

36. Da je Jaša Ignjatović o Crnoj Gori zapisao: „O tu je stenu Mars svoj mač oštrio“.

Đukić, Trifun: *Mišljenje o Crnoj Gori i Crnogorcima*, Beograd 1936, str. 17.

37. Da je vladika Nikolaj Velimirović jednom rekao o crnogorskom rodoljublju da je „svojom čudnovatom silom održalo Crnu Goru više od deset stoljeća nepotčinjenom i slobodnom“.

Đukić, Trifun: *Mišljenje o Crnoj Gori i Crnogorcima*, Beograd 1936, str. 15.

38. Da su mnogi Crnogorci radili u Etiopiji i Džibutiju. Njihove interese su zastupala ruska predstavništva. Izbijanjem Italijansko-etipskog rata 1896. godine oni su se stavili u službu etiopske vojske za što su dobili mnogo priznanja i odlikovanja.

Pejović, Đorđije-Đoko: *Iseljavanje Crnogoraca u XIX vijeka*, Titograd 1962, str. 369.

39. Da su mnogi Crnogorci radili u Aziji, tačnije u Mandžuriji (Kuči i Vasojevići), zatim Šangaju (Crmnica, Katunjani i Vasojevići), zatim u Port Haifinu, Hong Kongu, itd.

Pejović, Đorđije-Đoko: *Iseljavanje Crnogoraca u XIX vijeka*, Titograd 1962, str. 370.

40. Da su Crnogorci radili na prokopavanju Sueckog kanala. Najviše podataka o njihovom radu ima u prepisci ruskih predstavnika u Carigradu, Aleksandriji i Dubrovniku (1865. godine).

Pejović, Đorđije-Đoko: *Iseljavanje Crnogoraca u XIX vijeka*, Titograd 1962, str. 200.

41. Da su Crnogorci trbuhom za kruhom stizali i do Brazilije i Amazona. Najčešće su radili u rudokopima, najteže, ali dobro plaćene poslove.

Pejović, Đorđije-Đoko: *Iseljavanje Crnogoraca u XIX vijeka*, Titograd 1962, str. 389.

42. Da je u Port Saidu (Egipat) još od 1865. godine bila dosta brojna kolonija Crnogoraca. Tamo su radili na raznim poslovima, a njihove interese zastupao je austrougarski konzularni agent.

Pejović, Đorđije-Đoko: *Iseljavanje Crnogoraca u XIX vijeka*, Titograd 1962, str. 361.

43. Da Crnogorci govore „najčistijim slavenskim jezikom“. To je izrekao maršal Marmont koji dalje kaže da „nijesu morali modificirati svoj jezik, tako je jezik crnogorskih seljaka ostao nepromijenjen. To je isti jezik na kojem je napisana Ruska Biblija“.

Maršal Marmont: *Memoari*, Split 1984, str. 28.

44. Da su Rusi često zaboravljali Crnogorce prilikom sklapanja mira. Stjepan Mitrov Ljubiša u tekstu o Šćepanu Malom piše: „Rusija se pomiri s Turčinom bez Crne Gore, niti se uvrsti u ugovoru mira Kajinargjinskoga, sklopljena 10. julya 1774. ni jedna riječ o Crnogorcima“.

Dubrovnik: zabavnik narodne štedionice Dubrovačke za godinu 1868, Split 1868, str. 161.

45. Da je 1916. godine popisano stanovništvo u Cetinju. Po popisu u gradu je živjelo 5240, od toga 2427 muških i 2813 ženskih čeljadi. U rubrici državljanstvo stoji:

Državljanstvo	Broj	Državljanstvo	Broj
Austro-Ugarsko	96	Francusko	2
Crnogorsko	4957	Rusko	2
Srbijansko	16	Švajcarsko	6
Italijansko	7	Bugarsko	12
Grčko	7	Tursko	28
Arbanaško	104	Amerikansko	3

Broj kuća u varoši	438	Škola je bilo	6
Broj kuća u okolini	247		
Ukupno kuća	680		

Državni arhiv Crne Gore, UBC, 1916, f 118.

46. Da je Crnogorska vlada Švajcarskom savjetu javila da „Crna Gora prvim julom ove godine stupa u Uniju za zaštitu književnog i umjetničkog vlasništva. Ostale države u toj Uniji su Njemačka, Belgija, Španjolska, Francuska, Velika Britanija, Italija, Luksemburg, Monako, Tunis, Haiti“.

Stražilovo, Novi Sad 1893, str. 191.

47. Da je Sima Milutinović u svojoj „Istoriji Crne Gore“ zapisao da je carica Jelisaveta (šćer Petra Velikog, ruska imperatorka, 1741–1762) predložila vladici Vasiliju „da joj pošalje toliko Crnogoraca da od njih sastavi naročiti ‘Crnogorski puk’“.

Dorđević, Vladan: *Evropa i Crna Gora*, Beograd 1912, str. 87.

48. Da je vladika Sava Petrović imao dobre veze sa napuljskim dvorom. Zbog toga je u Napulj (1751. godine) sa crnogorskim pasošem uputio Stanoja Humca i Vučetu Martinovića „iz slobodne knjaževine Crne Gore....“ da ispitaju teren za preseljenje jednog broja Crnogoraca u Kraljevinu dvije Sicilije (Napulj). Planirano je bilo da se iseli trideset porodica iz Cetinja, Čeklića i Bjelopavlića.

Istorija Crne Gore, III knjiga, tom I, Titograd 1975, str. 311.

49. Da je „Crna Gora među prvim zemljama koje su uzele sudbinu svog naroda u svoje ruke. I ne znam da li je veća ratnička genijalnost njenog knjaza ili je heroizam samog crnogorskog naroda kome nema premca“.

Montegaci, Viko: *U Crnoj Gori*, CID, Podgorica 2008. str. 119.

50. Da je Marko Vujačić citirao Jovana Cvijića, koji je za Crnogorke rekao da su „najotmjereniji tip južnoslovenske žene“. U istoj knjizi, Vujačić kaže da je Crnogorka „odana mužu bez rezerve, a prema braći epski osjetljiva, samoprijegorna do samoodricanja“.

Vujačić, Marko: *Znamenite crnogorke*, Titograd 1961, str. 13.

51. Da je Kralj Nikola pisao američkom predsjedniku Vilsonu povodom odnosa Srbije spram Crne Gore, pa kaže: „Ma kako da su bili bestidni ja sam bio prvi da im pružim ruku, objavljujući Austriji rat, premda sam bio uvjeren, da izazivanje potiče s njihove strane ubistvom u Sarajevu u od njihove Crne Ruke. Zločinstvo nad prestolonadsljednikom i njegovom ženom bilo je uzrok, za što svijet danas oplakuje dvadeset miliona žrtava. Strašna pomisao, da ta zemlja neće da uvidi počinjeni zločin za koji je ona odgovorna pred čovječanstvom“.

Nikola Petrović i njegov dvor, Sarajevo 1919, str. 31.

52. Da je Fridrih fon Tajzen rekao o Crnoj Gori: „U duši ovih hrabrih, stasitih i poštenih Crnogoraca koji ne znaju šta je to krađa, plamti i greje kao topla struja ljubav prema otadžbini.“

Tajzen, Fridrih fon: *Jugoslovenski problem*, Beograd 1928, str. 17.

53. Da je Napoleon rekao za Crnogorce, zbog njihovog učešća na ruskoj strani protiv Francuza, 1807. godine: „Crnu ću Goru krvlju njenih žitelja oblitati te se neće više zvati Crna nego Crvena Gora“.

Backović, Marko: *Crna Gora pri kraju devetnajestog vijeka*, Beograd 1895, str. 60.

54. Da je Pukvil (francuski konzul u Janjini) manastir Stanjeviće vidio kao „Versaj Luja XIV. Računa se da ima više od 300 soba, zauzete od kaluđera ili monaha i 500 đaka upućenih iz raznih sela Crne Gore“.

Zapisi: časopis za nauku i književnost, jul-decembar, Cetinje 1927, str. 6.

55. Da se u Evropi o Crnoj Gori prije 1800. godine vrlo malo znalo. Do pojave „Istorije“ Vasilije Petrovića o njoj „nema ni jedne napisane knjige, ne samo na stranim nego ni na našim jezicima“.

Zapisi: časopis za nauku i književnost, jul-decembar, Cetinje 1927, str. 2.

56. Da je Crna Gora 1912. godine imala „učuvanih stvari dobivenih u raznim bojama, oko 180 topova, blizu 20.000 svakovrsnih pušaka, preko 5.000 noževa i sablji, 300 barjaka itd. Svi ovi eksponati dati su mahom po unutrašnjosti Crne Gore“.

Hajduković, Ilija: *U časovima odmora*, Cetinje 1912, str. 119–120.

57. Da je poznati češki slikar i muzičar Ludvik Kuba za Crnogorce rekao: „Crnogorci su narod koji nije nikad sklanjao svoj vrat pod tuđi jaram i uvijek znao je održati svoju samostalnost [...] Okolnosti su stvorile od Crnogoraca ritere i junake, zbog čega nepovjerenje, kao majka straha, sasvim je tuđe Crnogorcima“.

Hajduković, Ilija: *U časovima odmora*, Cetinje 1912, str. 166.

58. Da su Crnogorci išli ponajviše na zaradu u Tursku, ali ih to nije smetalo da „o svom kruhu i ruhu, hitno odlaze iz Carigrada, hrleći u pomoć svojoj domovini“. Pri ponovnom povratku u Carigrad pribjegavali su raznim „trikovima“. „Pribijali su se uz njihovu jednokrvnu, jednovjernu i po porijeklu, po običaju po tipu po haljinama i svemu drugome sličnu braću Primorce (Grbljane, Paštroviće itd.) koji su kao austrijski podanici uživali sva prava. U drugim slučajevima su se predstavljali kao Hrvati pa su prozvani Hrvatima a njihov šef *hrvatbaša*. Pred Balkanski rat u Carigradu je radilo između 800 i 1.500 druga“.

Matica: časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, proljeće 2019, br. 77, str. 484–486.

59. Da je ruski oficir Pučkov rekao da među Crnogorcima vladaju tri duha: pravoslavno-crnogorski, venecijanski i turski.

Dorđević, Vladan: *Evropa i Crna Gora*, Beograd 1912, str. 122.

60. Da je vladika Vasilije smatrao da sa 50.000 dukata novčane pomoći, koju bi mu Rusija dala, mogao urediti državu

i tako „braniti svoju nezavisnost“. Vjerovao je da Crna Gora u svojem „stenju“ krije zalihe srebra i zlata, pa traži od Rusa da mu pošalju stručnjake koji će rudno blago vaditi iz zemlje. Zauzvrat, Crnogorci bi kovali novac sa likom ruske carice. Htio je da nabavi i štampariju „da ne bi do veka prosjačio po Rusiji potrebne crkvene knjige“.

Dorđević, Vladan: *Evropa i Crna Gora*, Beograd 1912, str. 108.

61. Da je Šćepan Mali znao iz priča svojih Crnogoraca „da je Rusija, kojoj su ovi pomagali u ratu protiv Turske, pri uglavljivanju mira redovno zaboravljala na svoje crnogorske saveznike i ostavljala ih Turskoj da ih po volji kazni za to savezništvo....“

Dorđević, Vladan: *Evropa i Crna Gora*, Beograd 1912, str. 187.

62. Da je vladika Vasilije u pismu 29. 04. 1753. godine Praviteljstvujušćem Senatu rekao i ovo: „No kako sam za vreme moga bavljenja ovde video, da mnogi Srbi (srbijanski ljudi) dolaze u Rusiju i da od milosti Njenog Imperatorskog Veličanstva dobiju časti i dostojanstva, to sumlje ne može biti da će se neki Srbi bez osnova nazivati Crnogorcima i plemićima (šljahtičami) te na taj način dobijati časti i dostojanstva, i takvih može biti već ima“. Dalje kaže da će on ubuduće davati „svedodžbe“ Crnogorcima koji budu željeli da stupe u službu Nj. I. Veličanstva „da se ne bi koje kakve varalice izdavale za dobre Crnogorce i da ne bi ružili čast crnogorskog naroda“.

Dorđević, Vladan: *Evropa i Crna Gora*, Beograd 1912, str. 83.

63. Da je Napoleon bio ljut na svog maršala Marmona zato što nije ostvario bolje kontakte sa Crnogorcima, pa kaže: „Kako to

da nikada ne govorite o Crnogorcima? Ne treba biti krute naravi, treba poslati agente među njih i pridobiti vođe te zemlje“. Zato je Marmon za Vladiku bio spremio bogati poklon – „jedan Napoleonov portret okićen izvanredno lijepim dijamantima“. Od toga nije bilo ništa jer su se u međuvremenu umiješale austrijske intrige i ruski savjetnici koji su kompromitovali njegov plan.

Lekić, Dušan: *Spoljna politika Petra I Petrovića Njegoša*, Cetinje 1950, str. 231.

64. Da se stara Crna Gora dijeli na četiri nahije, i to Katunsku, Lješansku, Riječku i Crmničku. Tu podjelu su uveli Turci u prvoj polovini 17. vijeka. Katunskoj pripada Cetinje, Njeguši, Ćeklići, Bjelice, Cuce, OZRINIĆI (Kčevo), Pješivci, Zagarač i Komani. Lješanska se nahija ne dijeli, kao ostale, na plemena. U Riječkoj nahiji je varošica Rijeka Crnojevića, Ceklin, Kosijeri, Dobrsko selo, Ljubotinj i Građani. Crmnička nahija ima devet manjih plemena i varošicu Vir.

Cetinje i Crna Gora, Beograd 1927, str. 11.

65. Da je kod Crnogoraca junaštvo zavisilo od hrabrosti muža, a čojstvo od žene. Naime, Crnogorac je davao „svojim sinovima primjere junaštva a mati ih je učila čojstvu.“

Donović, Nikola: *Rad i karakter Crnogoraca*, Beograd 1935, str. 149.

66. Da je Petar Veliki 1710. godine preko Hercegovca Miloradovića uputio Crnoj Gori poziv sa ciljem da objavi rat Turskoj. Očito da je „Petru Velikom Crna Gora iako mala izgledala mnogo veća“, čim je računao na njenu pomoć. Crnogorci su mu izašli u susret i objavili rat Turskoj kuražeći se riječima „Nijesmo sami, nas i Rusa sto miliona.“

Donović, Nikola: *Rad i karakter Crnogoraca*, Beograd 1935, str. 94.

67. Da su Crnogorci teško prihvatili pravila i zakone. Zbog toga su govorili: „Ove gore ne trpe regule.“ Više su voljeli „regule“ koje je sami život nametao i u kojima su se dobro snalazili.

Donović, Nikola: *Rad i karakter Crnogoraca*, Beograd 1935, str. 120.

68. Da su Crnogorci imali čudne nazive kojima su isticali karakter čovjeka. Takve ljude su zvali: soko, munja, krilatica, vatra, sablja ,orao, strijela, grom, itd. Po ovim nazivima se vidi kakav bi trebao da „bude idealan čovjek u Crnoj Gori.“

Donović, Nikola: *Rad i karakter Crnogoraca*, Beograd 1935, str. 125.

69. Da su stari Crnogorci rijetko psovali. „Psovka se nije mogla razviti među ljudima koji toliko polažu na lično dostojanstvo.“ Takođe nijesu skoro nikada pričali „pornografske priče, što im je bilo ispod časti. Smatrali su da takvim pričama kumuje alkohol zbog čega su ga iz duše mrzjeli“.

Donović, Nikola: *Rad i karakter Crnogoraca*, Beograd 1935, str. 135.

70. Da se ni u jednoj crnogorskoj epskoj pjesmi ne pominju janjičari „jer nisu iz Crne Gore odveli nikoga u janičare.“ Upravo zbog toga što Turci nijesu bili gospodari Crne Gore.

Cetinje i Crna Gora, Beograd 1927, str. 159.

71. Da su Crnogorci „pod vodstvom Ivana Vukotića 1524. godine učestvovali u zauzimanju grada Jajca u Bosni, pomažući Mađare protiv Turaka.“

Cetinje i Crna Gora, Beograd 1927, str. 34.

72. Da je u vrijeme Mirovne konferencije 1919. godine, Francuz Žan Arsil pisao: „Svi Crnogorci su se žrtvovali za zajedničku stvar; hoćemo li dozvoliti da srpski imperijalizam anektira Crnu Goru? Francuzi! Vi nećete dopustiti da ‘Živjela Jugoslavija’ znači na lošem srpskom: ‘Smrt Crnoj Gori!’“

Crnogorsko pitanje (1918–1931), Cetinje 1914, str. 278.

73. Da se Crnogorci nijesu htjeli potčiniti turskoj vlasti bez obzira na veličinu sultanovih ustupaka. Nudio im je „da im obnovi crkvu i manastir na Cetinju, pa čak da im podigne veće nego što su bili.“ Sve im to nije valjalo. Crnogorci, a naročito Katunjani nijesu htjeli potčiniti se turskoj vlasti.

Tomić, Jovan: *Pohod Numan-Paše Ćuprilića na Crnu Goru 1714. godine*, str. 59.

74. Da je po Nikoli Ericu (mletački providur iz Kotorā) 1692. godine Crna Gora imala 2279 odrasle osobe (puške) i 4230 žena i staraca, 5909 djece, ukupno 12.418 duša. U ovom tekstu nalaze se i mnogi statistički podaci Crne Gore iz različitih perioda.

Cetinje i Crna Gora, Beograd, 1927, str. 282.

75. Da je po Marjanu Bolici (mletački plemić) 1614. godine u cijeloj Crnoj Gori (Katuni, Ljubotinj, Pješivci, Crmnica, Lješkopolje) bilo 90 sela, sa 3524 doma i 8027 vojnika. U barskoj opštini sa Spičom 2726 vojnika, u Ulcinju i okolini 800, u Podgorici 4.376 vojnika, u Grahovu 200, u Nikšiću i Onogoštu 700.

Cetinje i Crna Gora, Beograd, 1927, str. 281.

76. Da Crnogorci po kapetanu Baumanu, izgledaju „karakterni i moralni. Ne odaju se porocima čak ni piću, i ne kradu. Možda nema zemlje u Evropi u kojoj se manje krade nego u Crnoj Gori“.

Cetinje i Crna Gora, Beograd, 1927, str. 383.

77. Da je geograf, istraživač i putopisac Saksonac Bernard Švarc za Crnogorce rekao: „Na terenu koji djelimično pripada u najžalosnije oblasti naše zemljine kugle, nalazi se pleme koje treba ubrajati u najplemenitije nacije. Narod fizički i moralno zdrav, spoljašnje surov, ali obdaren dubokom naravi, lavovski hrabar, a ipak djetinjasto bezazlen, ponosan-ozbiljan, a opet najpredusretljiv i najgostoprimljiv.“

Cetinje i Crna Gora, Beograd, 1927, str. 382.

78. Da je kralj Nikola dobio telegram od američkog predsjednika Vudroa Vilsona, sljedeće sadržine: „Njegovu Veličanstvu Nikoli, Kralju Crne Gore. Iskreno zahvaljujem Vašem Veličanstvu na plemenitim čestitkama koje ste mi tako ljubazno uputili 4. jula, i koje visoko cijenim. Duboko saosjećam sa Vašim Veličanstvom u nesreći koja je snašla Crnu Goru najezdom nemilosrdnog neprijatelja. Uvjeren sam da Vaše Veličanstvo i blagorodni i junački narod Crne Gore neće biti potlačen, nego da će vjerovatno, da su Sjedinjene Države odlučne da vide da će, sa konačnom pobjedom koja će doći, biti osiguran i priznat integritet i pravo Crne Gore. Šaljem Vašem Veličanstvu svoje najbolje želje.“

Vijesti, 27. maj 2006, str. X.

79. Da „tajni uzrok zbog kojega su Saveznici poslije toga uzeli prema Crnoj Gori ovakvo držanje leži u tome što Srbija, od samoga početka, umjesto da je Crnu Goru držala kao svog junačkog saveznika i bratsku zemlju, počela je prema njoj voditi otimačku politiku; u tome je i uspjela, blagodareći čitavom sistemu intriga kako u Parizu tako i svud drugdje. Bilo bi žalosno da Crnogorci izgube nezavisnost, koju su herojski sačuvali od Turaka za nekoliko vjekova.“

Mak Nil, narodni poslanik, prilikom značajne debate o Crnoj Gori u engleskom Parlamentu, 11. novembra 1919.

80. Da „junaštva i borbe Crnogoraca za nezavisnost prevazilaze junaštvo Starih Jelina kod Termopila i na Maratonu.“

Gledston, Viljem, britanski političar i državnik, u više navrata premijer vlade.

81. Da „ako ima u Evropi zemlje koja zaslužuje svoju nezavisnost, zbog svoje istorije, svog geografskog položaja i okoline, to je Crna Gora. Sloboda i nezavisnost treba da budu dah narodnog individualnog života Crnogoraca, i svako rješenje koje tome ne odgovara, bila bi surova nepravda i gorko razočaranje za sve one koji su se zauzimali za sreću ove male istorijske zemlje.“

Gledston lord Herbert sin Viljema Gledstona, veliki prijatelj Crne Gore, ministar i vođa Liberalne stranke.

82. Da „vrlinama Crnogoraca duguju se opšte priznanje i divljenje“.

Harmsvort, ministar za spoljnje poslove Velike Britanije.

83. Da „što se tiče Crne Gore, njena slavna istorija i prošlost neće nikad biti ugašene ni jednim diplomatom, ma ko on bio, niti nasiljem. Istorija se piše polako ali sigurno, a crnogorska, za vrijeme velikog rata, nije ništa drugo nego jedan niz besprimjernih nepravdi. Ali će pravda pobijediti, a čelični i duhom veliki crnogorski narod, podići će glavu, sam odlučiti o svojoj sudbini i uskrsnuti iz mučeništva u kome se sad nalazi.“

Divajn, Aleks, engleski publicista i prijatelj Crne Gore.

84. Da „pored Jadranskog mora u svom surom stijenju nalazi se Crna Gora. Istorija slavi ovo gnijezdo orlova. To je Otadžbina nenadmašna, slavna kao Sparta“.

Gaston Rupnel

85. Da „mali crnogorski narod vazda je na visini očuvao svoju čast i u najmučnijim danima na Balkanu. Crnogorac je ponosno držao glavu, pogled smio i srce neustrašivo.“

A. Augusten Rej.

86. Da „ljubav, koju Crnogorci imaju prema svojoj maloj zemlji, dolazi otuda, što su se duge godine borili i zajedno osjećali, s oca na sina, vjekoviina imajući iste običaje, a ovi zajednički običaji su najjača veza, najsolidniji lanac između ljudi i između vremena.

Čvrsti brđani, Crnogorci nose sa sobom, ako se tako može reći, obilježje svoje Otadžbine. Zemlju svoju oni, uprkos njene sirotinje ljube onako, kao što je njihovi preci voljahu, kad sa vrha Lovćena posmatrahu stijenje i kada rekoše: ‘Evo! Mi izabramo ovu zemlju!’ I pošto je njihova i pošto je vole, ko im je može oduzeti?“

Luj Avenje, Švajcarac, član Internacionalnog komiteta za nasavisnost Crne Gore.

87. Da „nikad nije bilo hrabrijeg i čestitijeg od crnogorskog naroda. Nikad nije bilo više mučeništva i nepravde nego što ga je podnio crnogorski narod. Nikad svetijeg prava nego pravo Crne Gore. To je zaloga njene pobjede.“

Makelar, književnik.

88. Da „istorija bdije nad malenim ali slavnim crnogorskim narodom, koji sada brani, kao što je i vjekovima branio, svoju slobodu i nezavisnost.“

Hugo Movnikel

89. Da „istorija Crne Gore jeste nepobjedivi David koji se, bez straha i bez prestanka, bori sa novim Golijatima. Ona je bila

prvak u borbi za slobodu i hrišćanstvo, a danas je prvak u borbi za pravo malih naroda. Hvala joj u ime malih naroda.“

Hektor de Vik.

90. Da „Crna Gora je jedan simbol cijeloga čovječanstva. Država koja je, mada onako malena, umjela kroz čitava stoljeća očuvati svoju nezavisnost. Mišljenja smo da je nezavisnost Crne Gore jedna svetinja i da oni koji drznu rukom taknuti je nijesu prijatelji slobode, mira i čovječnosti.“

Grčki list 'Novi svijet' koji js izlazio u Parizu (5. decembra 1918) u članku „Herojska Crna Gora“.

91. Da „pošto on želi da živi slobodno u svojim gorama, zašto silom od njega činiti podanike Srbiji? Ovaj mali, ali junački narod treba da slobodno raspolaže svojom sudbinom, shodno načelima predsjednika Vilsona.“

La Suisse, list iz Ženeve (jul 1819).

92. Da se „ne mogu udaviti oni koji su bili lavovi na Jadranu.“

Al-Anri Besie (La France de l'Est).

93. Da je „Crna Gora sa vjekovnim tradicijama, kolijevka naroda epopeje, zemlja slavne prošlosti, zublja slobode, hrabrosti i plemenitih podviga“.

L' Action Radicale, Ženeva.

94. Da je „Crna Gora slovenska predstraža na Balkanu. Ona je ogledalo čojstva, kolijevka junaštva. Mučenička Crna Gora nosi krst, kakav još nijedan narod nosio nije. Njene borbe i patnje čine je velikom. Istorija ljubi mučenike i sveti ih; ona će čašću obasuti uzor njene vrline i vjernosti.“

Iz knjige Le Montenegro.

95. Da je Mihailo Ivanović, vođa federalističke stranke u Crnoj Gori izjavio na Narodnoj skupštini 1924. godine sljedeće: „Dok su se najhrabriji srbijanci nalazili na obali Jadrana, u Valoni pa čak i u Rimu i Parizu, dotle su jadni Crnogorci bili u rovovima kod Čačka, Užica i na Javoru, pa prvi dobijaju medalju za bježanje, a drugi se sumnjiče za izdaju.“

Vijesti, Podgorica, 11. mart 2006, str. 21.

96. Da bi u Crnoj Gori Pompej mogao uskliknuti: „Čim udarim nogom o zemljici, iz nje odmah izviru ratnici, a ni deukalionski mit o stvaranju čovjeka od kamenja nigdje neće naći slikovitiju potvrdu nego među Crnogorcima. [...]Zbog toga su oni takav tvrd soj“.

Štiglic, Hajnrih: *Posjeta Crnoj Gori*, Štuttgart, 1841, prijevod, 2004. str. 45.

97. Da je ruska carica Katarina za Crnogorce rekla sljedeće: „Crnogorci su ne samo slobodni ljudi koji ne priznaju vlast Porte, niti joj plaćaju nikakvoga danka, no se oni nalaze u neprestanoj borbi s Turcima“.

Mitropolit Crnogorski Vasilije Petrović- Njegoš ili Istorija Crne Gore od 1750–1766. godine. Napisao Marko Daković, Cetinje 1881, str. 100.

98. Da je norveški kapetan Henrich Angel u svojoj knjizi o Crnogorcima rekao: „Koliko su srećni bili Crnogorci u svojoj nemaštini? Svojom nezavisnošću su se, kao najsiromašniji, popeli tako visoko u svakom pogledu i još uvijek su, zbog svojih mnogobrojnih posebnih kvaliteta, daleko iznad svakog drugog balkanskog naroda“.

Angel, Henrich: *Sinovi crnih gora*, Nikšić 2016, str. 116.

99. Da su Crnogorci bistri i odvažni i da njihova „osamljenost u kojoj su bili prinuđeni da žive i stalne borbe usporile su njihov društveni razvoj, ali su im sačuvali veliku osobinu – dostojanstvo“.

Delari, Anri: *Crna Gora*, Pariz, 1862, prijevod, 2003, str. 16.

100. Govoreći o Crnoj Gori Stivenson je rekao: „Skoro pet vjekova njeni stameni gorštaci vodili su borbu za opstanak protiv mnogo brojnijeg neprijatelja i dok su preostali Sloveni na Balkanskom poluostrvu bili prinuđeni većim dijelom barem, u tom periodu da prihvate stranu dominaciju, samo su Crnogorci uspjeli da zadrže svoju nacionalnu nezavisnost nedirnutom“.

Stivenson, Frensis S: *Istorija Crne Gore*, Podgorica 2001. str. 7.

101. Da je Antonio Baldači, govoreći o Crnoj Gori, zapisao: „U ovakve predjele, koje Evropejac napušta, Crnogorac se sklanja sa toliko zadovoljstva, jer tu nalazi mir i utjehu.

To je njegova otadžbina, a pod ovim kamenjem počivaju kosti njegovih predaka“.

Baldači, Antonio: *Boka Kotorska i Crnogorci, u Crna Gora – vrata Balkana*, Cetinje, 2004, str. 451.

102. Da je Bugarka Krunka Šarova o Crnogorcima kazala da su: „slobodoljubivi i herojski narod, koji je branio svoju nezavisnost u neposrednoj borbi protiv turskog osvajača“.

Bibliografski vjesnik, broj. 1–3, Cetinje 1963, str. 181.

103. Da bi se Crna Gora mogla nazvati „balkanska Švajcarska“, zapravo je zemlja velikih kontrasta koji plijene. Zaključuje da Crna Gora podsjeća na „okamenjeno ustalasano more“.

Morgan, Kamilo: *Crna Gora*, Beč, Cetinje 1912, prijevod 2004, str. 9.

104. Da je Vitni Voren o Crnogorcima rekao i ovo: „Ti gorštaci odrastaju poput drveća koje je puštilo korijene u pukotinama stijena, što se razdragano rvu s vjetrovima, otporni na oluju“.

Voren, Vitni: *Crna Gora – zločin Mirovne konferencije*, Njujork, 1922, prijevod 2000, str. 62–63.

105. Da, govoreći o nepravdi koja je učinjena 1918. godine Crnoj Gori, Jozef Bajza citira Gledstona koji je rekao: „I zaista okrutnije sudbine nije moglo zadesiti malu Crnu Goru da je, umjesto što se borila uz nas, okrenula oružje protiv nas“.

Bajza, Jozef: *Crnogorsko pitanje*, Budimpešta, 1928, prijevod 2011. str. 17.

106. Da „za Crnogorca nema dražeg stvorenja na zemlji od majke, za nju je u stanju sve da učini, za njenu čast će dati i svoj život i žrtvovati čak i kuću [...] Zbog toga se kod Crnogoraca često čuje i izreka: Tako mi majčine râne“.

Kaper, Sigfrid: *O Crnoj Gori*, Podgorica, prijevod, 1999, str. 64.

107. Da ranjenom Crnogorcu „kuršume iz tijela vade pomoću dugih kliješta slične našima, a kuršume iz kostiju pomoću kuke bez zaštitnog naglavka“.

Bulonj, Alfred: *Crna Gora – zemlja i stanovništvo*, Podgorica, 2002, str. 51.

108. Da Crna Gora ima „pravo suvereniteta, jer su ispunili zadatak kao samostalna država spontano, to jest, ustanovili su vladu, naziv, titulu i počasne oznake, bez protivljenja drugih država i ispunili su sva prava suvereniteta u skladu sa unutrašnjim i međunarodnim pravom“.

Vaclik, Jan: *Suverenitet Crne Gore i savremeno međunarodno pravo u Evropi*, Lajpcig, 1858, prijevod 1996, str. 197–200.

109. Da o crnogorskom gostoprimstvu Rohlena kaže: „Na Lukavici se kapetan iselio iz svoje kolibe, samo da bih ja imao udobnosti. Mlijeka, skorupa i sira mi nije falilo. Žene su mi donosile snijega za piće, djeca su hvatala i penjali se kao kozorosi po planini i za cvijeće“.

Rohlena, Jožef: „S Holečekom po Crnoj Gori“, u *Crna Gora – vrata Balkana*, str. 392.

110. Da su Crnogorci koje je srijetao po Cetinju zračili svojim izgledom i harmoničnim bojama. „Bili su to velikaši, to su zaista bili vitezovi koji pobuđuju divljenje i poštovanje“.

Svjatek, Jozef Jan: *Crna Gora i Skadar*, Prag 1914, prijevod 2000, str. 41.

111. Da su Crnogorci „ponosni na svoju nezavisnost, čiji su običaji jednostavni i ne dopuštaju da ih iskvari luksuz bogatstva“.

Nolt, Alis: *Esej o Crnoj Gori*, Pariz 1907. prijevod, Podgorica 1996, str. 39.

112. Da za Crnogorku Markoti kaže: „Bila je, zaista, neobične ljepote, onu koju nazivaju grčkom, jer se približavala idealnom klasičnom savršenstvu linija iz antičke umjetnosti, kojom se izražavala božanska ljupkost i harmonija“.

Markoti, Đuzepe: *Crna Gora i njene žene*, Milano, 1896, prijevod 1997, str. 79–80.

113. Da Crna Gora zaslužuje da se upozna ne samo zbog hrabrosti njenog naroda već „ona to zaslužuje i zato što je to

značajna zemlja u prošlosti, zemlja sa priznatim značajem za sadašnjost i zemlja puna mogućih obećanja za budućnost“.

Mandere, Henri van: *Crna Gora*, Amsterdam 1913, prijevod 2002, str. 29.

114. Da su Crnogorci „paladini, lutajući vitezovi a za sada, u savremenom svijetu u kojem je taj karakterni tip izumro i kada je i sama potražnja za njim presahla, čak i kada je u pitanju borba za opstanak, oni mogu biti samo paladini“.

Bašmakov, Aleksandar: *Preko Crne Gore u zemlju Gega*, S. Peterburg, 1913. prijevod 1996, str. 12.

115. Da Crnogorci „jedu tako malo đe se treba čuditi odakle im snaga. Rijetko jedu meso, a o parčetu rumetinova leba i malo luka provedu dan“.

Bronevski, Vladimir: *Zapisi o Crnoj Gori i Boki*, S. Peterburg. 1836, prijevod 1996, str. 126–128.

116. Da je Crnogorac ograničen u svojim željama, pa lako može da ih zadovolji, zbog čega živi srećno i spokojno. On umire za svoj zavičaj, u ratu u krvavim bojevima. Smrt svoga člana familije ne može ga lišiti društvene ravnoteže [...] Jednom riječju, i vaspitanje koje ga približuje prirodi (a on je čedo prirode) oslobađa ga od mnogih bolesti koje potiču od neprirodnog načina i pretjerane osjetljivosti“.

Bronevski, Vladimir: *zapisi o Crnoj Gori i Boki*, S. Peterburg 1836, prijevod 1996, str. 100.

117. Da Crnogorci vole da grade crkve. „Rijetko se može naći selo, najsiromašnije i najmanje koje ima desetak ili petnaestak domova, a da nema crkvu, bez obzira na to što se sela kadkada nađu veoma blizu jedno drugom [...] U Crnoj

Gori, reklo bi se da na 120.000 stanovnika ima 140 crkava i 11 manastira“.

Petković, Konstantin: *Crna Gora i Crnogorci*, S. Peterburg 1877, prijevod 2005, str. 74–75.

118. Da o Crnogorcima Rovinski kaže: „Takva je sudbina čitavog crnogorskog naroda, jedna polovina da se vječno bori i gine, druga da sirotuje i oplakuje poginule. Takav život stvara narodu junake, no ubija u njemu sve ostalo: građansko držanje, društvenost, privrženost porodici, manire“.

Rovinski, Pavel Apolonovič: *Iz ratnog života Crne Gore*, Cetinje 1880, str. 71.

119. Da o crnogorskom gostoprimstvu Eugen Markov kaže: „Možda se u toj dubokoj ljudskoj osobini prvih ljudi Crne Gore održava ono odavnina ukorijenjeno u crnogorskom narodu sveto osjećanje gostoprimstva, koje se sada izkazuje u drugim, kulturnim običajima više nego u prošlom vremenu“.

Markov, Eugen: *Putovanje po Srbiji i Crnoj Gori*, S. Peterburg 1903, prijevod 2005, str. 442.

120. Da je 40.000 Crnogoraca u Prvom svjetskom ratu držalo front od oko 650 km. Hrabrost crnogorskih vojnika je još veća pogotovo ako znamo da je dužina francusko-njemačkog fronta iznosila oko 750 km, a branili su ga miloni vojnika.

Zapisi, knjiga XV, sveska 6, jun 1936, str. 383.

121. Da je Napoleon Bonaparta preporučio svom maršalu Ogist Marmonu „da uključi dvije regimente svoje garde iz Beča, kako bi se u borbama protiv Crnogoraca izvještili i naučili pravom i viteškom ratovanju.“

122. Da su delegati Srbije Pašić, Trumbić i Vesnić na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1912–13 zahtijevali da Crnoj Gori ne pripadne Skadar pod čijim zidinama je izginulo deset hiljada Crnogoraca. U tekstu, objavljenom u *Glasu Crnogorca*, se kaže:

„Pamtite Crnogorci!

Pored svih zločina koje je Crnoj Gori učinila i čini Karađorđeva Srbija, ovih dana ona je učinila i opštoj srpskoj stvari jedno strahovito izdajstvo, najveće od Kosova. Pašić-Trumbić-Vesnić, delegati Srbije na Konferenciju Mira u Parizu:

ne priznaju Crnoj Gori Skadar, pod čijim zidinama deset hiljada Crnogoraca položiše 1912–13. svoje junačke kosti samo zato da on bude crnogorski;

žele i traže da Skadar, u kom leži i prošlost i budućnost Crne Gore, ne pripadne Crnoj Gori, nego Arbaniji;

rade o tom da se Crnoj Gori otme Skadar, mada su Velike sile dvaput dosad priznale njeno sveto pravo na Skadar, prvi put, kada su ga 1913. uzele na zahtjev Austrije a za ljubav održanja svjetskog mira, i po drugi put, Londonskim ugovorom koji su aprila 1915. potpisale i njim Crnoj Gori Skadar priznale: Engleska, Rusija, Francuska i Italija“.

Glas Crnogorca, broj 72, 1919, str. 2.

123. Da je Čezare Kant (italijanski pisac), opčinjen ljepotama Boke i posebno Dobrote, rekao da ovaj dio Crnogorskog primorja nadmašuju ljepote Bosfora. Na takvo razmišljanje navele su ga „nevjerovatne suprotnosti između velike pitomine i velike divljine“ ovoga kraja.

Jadranska straža, III godina, broj 5, Split 1925, str. 122.

124. Da se Amerikancima toliko dopala crnogorska nošnja da su iznajmljivanje za fotografisanje skupo plaćali. Naime, domišljati Crnogorac Savo Petrović, vidjevši da mu to može biti izvor prihoda, smjestio se u muzej u koji je dolazio silan svijet da ga gleda, te je tako na lak način dolazio do zarade.

Golub: list za srpsku mladež, god XIV, br 15, Sombor 1892, str. 239.

125. Da je Janko Nilović poznati francuski pijanista, pjesnik i kompozitor porijeklom iz Crne Gore. Janko je rođen u Istanbulu 1941. godine i potomak je crnogorskih iseljenika. Jedan broj njegovih djela odnosi se na Crnu Goru.

Wikipedia.

126. Da je autor kultne američke serije i filma *Policajac sa Beverly Hillsa* Danilo Bach porijeklom iz Crne Gore. Danilo je sin crnogorskog iseljenika Nikole Baćovića.

Podatke o svom porijeklu lično je saopštio Danilo Baćović autoru ovog zapisa.

127. Da li znate da je jedan Crnogorac 1864. godine založio riječ i na osnovu toga dobio kredit u Cetinjskoj založnici.

Crnogorski anali, god I, br. 1, Cetinje 2013, str. 291.

128. Da je jedan Crnogorac prevezao atomsku bombu koja je kasnije bačena na Hirošimu. Bio je to Marko Gregović oficir američke ratne mornarice. On je komandovao brodom Korus Aka 26. Iz zvaničnog saopštenja predsjednika Sjedinjenih Američkih Država, Trumana saznao je, kao i ostali građani svijeta, da se na njegovom brodu nalazila atomska bomba. Marko je bombu dopremio do ostrva Tinijana u neposrednoj blizini Japana, gdje je „dorađena“: Odatle je

preuzeo avion Enola Gay da bi je nešto kasnije izbacio na Hirošimu.

Pobjeda, XXII, 15. VII 1965, str. 10.

129. Da je krvna osveta u vrijeme sv. Petra toliko bila uzela maha da je samo u sukobu Čevljana i Bjelica bilo 75 poginulih. U selu Velestovo sv. Petar je našao 71 „mrtvu glavu“. Od 4.000 kuća u Crnoj Gori, jedna četvrtina građana je bila u zavadi, što će reći da je oko 1.000 ljudi imalo problema sa krvnom osvetom.

Dorđević, Vladan: *Crna Gora i Rusija*, Beograd 1914, str. 31.

130. Da li znate da je Jovan L. Plamenac bio potporučnik ruske vojske i pilot srpske vojske. Rođen je u Boljevićima 1885. godine, đe je završio osnovno školovanje. U Beogradu je završio pješadijsku podoficirsku školu. Učesnik je rusko-japanskog rata 1904. godine u kojem je dva puta ranjen. Zbog zasluga u tom ratu odlikovan je medaljom za hrabrost, medaljom za vojničke vrline, spomenicom ranjenih u rusko-japanskom ratu, ordenom sv. Đorđa III i IV stepena i ordenom sv. Ane. Bio je član aero kluba u Petrogradu. Od 1909. do 1912. godine radio je u Crnoj Gori kao „šef finansijske straže“. Sa uspjehom je završio avio kurs za izviđača 1917. godine pri srpskoj eskadrili. Komandant srpske aviacije Di Perije de Larsan pohvalio ga je riječima: „Odličan izviđač, specijalista za izvršenje fotografskih zadataka“.

Mikić, Savo J: *Istorija jugoslovenskog vazduhoplovstva*, Beograd 1933, str. 521–522.

131. Da je Pavle Matanović bio pilot francuske avijacije i nosilac najvećih francuskih ordena. Prilikom njegove smrti francuska vlada je kralju Nikoli izjavila saučešće. Pavle je rođen na Cetinju 1872. godine, đe je završio osnovnu školu. Maturu je

završio u Hajdelbergu, a Pravni fakultet u Berlinu će je promovisan u doktora nauka. Na Cetinju je radio pri francuskoj misiji, da bi kasnije zajedno sa kraljem Nikolom otišao u Francusku u Neji kod Pariza. Pun ideala, a nemirnog duha, napušta crnogorsku vladu i odlazi kao dobrovoljac u francusku avijaciju i završava pilotsku školu. Na novom zadatku brzo se izkazao kao neustrašivi borac koji je sa velikom preciznošću pogađao neprijateljske (njemačke) položaje i letilice. U neravnopravnoj borbi sa tri njemačka aviona (jednog oborio) jula 1917. godine, iako smrtno ranjen, uspijeva da spusti bezbjedno avion poslije čega na aerodromu umire.

Mikić, Savo: *Istorija jugoslovenskog vazduhoplovstva*, Beograd 1933, str. 349–351.

132. Da je Duklja postojala kao municipijum još 90. godine poslije Hrista. Naime, nađen je „jedan nadgrobni spomenik u Majncu, u Njemačkoj, koji je podigao neki Dokleat svome zemljaku nekom Plassi kojeg označuje kao sina urođenika Duklje, koji je označen kao municipijum“. Vojnik kome je podignut ovaj spomenik pripadao je 5. dalmatinskoj kohorti (kohorta vojna rimska jedinica).

Škerović, Nikola: *Podgorica i njena okolina od najstarih vremena*, Podgorica 1930, str. 6.

133. Da se malena Crna Gora pominje u čuvenom romanu *Veliki Getsbi* poznatog američkog romanopisca Frensis Skota Ficdžeralda. Skot Ficdžerald je bio jedan od najvećih pisaca 20 vijeka. Njegovi romani su obavezno štivo (lektira) za srednjoškolsku i studentsku populaciju u Americi. Roman je adaptiran i izvođen na Brodveju kao pozorišni komad, a po njemu je snimljen i istoimeni film. U romanu se, između ostalog, govori i o odlikovanjima koje je dobio glavni junak Getsbi, pa i o

odlikovanju koji je dobio od Crnogoraca. U tom kontekstu pom-
inje Crnu Goru za koju kaže da se nalazi na Jadranskom moru,
da je njen narod ponosan i hrabar i da je imao „burnu“ istoriju.
Na crnogorskom ordenu je pisalo „Orden di Danilo“ a okolo
ordena: “Montenegro, Nikolas Rex“. Sa druge strane je bio nat-
pis: „Majoru Džehu Getsbiju za izvanrednu hrabrost“.

Ficdžerald, Skot F: *Veliki Getsbi*, Beograd 2001, str. 75.

134. Da je Nikola Pašić obećao Crnoj Gori, ukoliko se ujedini
sa Srbijom, ravnopravan položaj, odnosno „da će Crnogorci,
ako se ujedine sa Srbijom, imati sva prava koja imaju Šumadinci
i da se, u pogledu kako prava tako i dužnosti, neće praviti nikak-
va razlika“.

Zapisi, knj. XIX, sv. 3, Cetinje 1938, str. 190.

135. Da je Crna Gora 1778. godine po želji Austrije sklopila
državni savez koji je Crnogorcima garantovao određena prava.
„Na ovo iskanje predlože Crnogorci pismeno svoje uslove, koji
su se sastojali u 11 članova“. U ovom tekstu ćemo pomenuti
samo neke članove koji su nam se učinili najinteresantnijim:

2. član: „Da narod crnogorski svagda u svojoj nezavisnosti
ostane, da sebi sudove, činovnike i proče postavlja“;

3. član: „Da Crnogorci nigda carskoj državi danka nikakvog
ne daju“;

5. član: „Da Crnogorci u svom narododržaviju u svačem
imaju slobodu i voljnost kao nezavisni“;

6. član: „Da Crnogorci pomoću austrijskog dvora mogu liti i
praviti novce na ime svoje republike“;

10. član: „U vrijeme mira Carskog dvora s Portom otoman-
skom, da se u članove primirja i Crnogorci stave“.

Poslije ovog sporazuma Crna Gora je „na miru bila“ sve do
1782. godine kada „porta Otomanska, dočekavši po svom

mišljenju dobru priliku, namisli da Crnu Goru sebi pokori“.

Zapisi, knj. XIX, sv. 4, Cetinje 1938, str. 216–217.

136. Da je *Srpski narodni list* za god. 1835. na str. 108 objavio tekst o Crnoj Gori iz kojeg prenosimo: „Crnogorci su u bregovima svojim svoju nezavisnost do vijeka zadržali i ako su se kad mletačkom, a kad turskom zaštićenju i predavali, to pri svem tom za podanike jednih, ili drugih nikad se priznali nijesu“.

Zapisi, knj. XIX, sv. 6, Cetinje 1938.

137. Da je 1874. godine u Bernu stvoren Svjetski poštanski savez. Crnoj Gori pripala je čast da bude među njenim prvim članicama. Od tada, bila je zastupljena na svim međunarodnim poštanskim i telegrafskim kongresima i konferencijama. Na poštanskom kongresu u Rimu Crnu Goru je zastupao Evgenije Popović, tadašnji generalni konzul, docnije predsjednik vlade i ministar inostranih dijela. Namjera velikih sila na tom kongresu je bila da delegacijama malih država umanje pravo glasa, čemu se posebno suprotstavio predstavnik Crne Gore. Na predlog Evgenija Popovića sakupili su se predstavnici malih država i donijeli odluku da ne ustuknu pred tim predlogom. Sa njihovom odlukom su upoznali predstavnike velikih sila, kojima nije preostalo ništa drugo nego da odustanu od svoje ideje.

Ratnik, god. XLIV, sv. IV, Beograd 1928, str. 39.

138. Da je jedan Crnogorac imao bliske odnose sa čuvenim američkim piscem i publicistom Ernestom Milerom Hemingvejom. Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“, u svojim fondovima, čuva pismo koje je ovaj slavni pisac uputio Mirku Markoviću iz Pipera, sinovcu Vukašina Markovića bliskog Lenjinovog prijatelja.

Pismo se čuva u NBCG „Đurđe Crnojević“ pod inv. brojem 100.

139. Da je jedan Crnogorac bio indijanski poglavica. U pitanju je Jovan (Džon) Hajduković. Rođen je u Crmnici 1879. god. i smatra se prvim osvajačem Aljaske sa ovih prostora. Aljasku je nazvao Bijela Crmnica. Svuda će je stizao žestoko je branio domicilno stanovništvo, pa čak i kod američkog predsjednika. Zbog takvog odnosa prema američkim starosjediocima zadobio je njihovo povjerenje. Najprije je proglašen za poglavicu, a zatim i za šerifa Ferbanksa. Posjedovao je dva motela koje je prodao da bi se posvetio školovanju Indijanaca. Umro je 1965. god u SAD-u.

Wikipedia.

140. Da je Majkl Stepović „sa 39 godina bio prvi guverner Aljaske“ (1957). Majkl je sin Marka Stepovića iz Boke i bio je prvi Crnogorac koji je „izgradio političku karijeru u SAD“. Kada je izabran za guvernera Aljaske priređeno mu je veliko slavlje (pucalo se iz 17 topova).

Lopušina, Marko: *Srbi u Americi 1815–2010*, Novi Sad 2010, str. 38–39.

141. Da je Milica Bojić pedesetih godina bila poznata američka manekenka. Milica je porijeklom iz Crne Gore od oca Mališe, koji je kao 16-godišnjak došao u Ameriku.

Lopušina Marko: *Srbi u Americi*, Novi Sad 2010, str. 66–67.

142. Da je Aleksa Novičin Dragić bio poznati profesor sa Harvarda. Aleksini roditelji su na Aljasku došli iz okoline Nikšića. Zanimljivo je da je Aleksa tek u 21. godini završio srednju školu, da bi 1938. godine diplomirao na Univerzitetu u Vašingtonu. Magistrirao je i doktorirao na Berkliju u periodu od

1939. do 1945. godine. U Jugoslaviji je kao američki podanik bio ataše za kulturu. Predavao je na fakultetu Ford na Harvardu i koledžu Naval. Napisao je pet knjiga o Jugoslaviji. Nosilac je američke nagrade Tomas Džeferson i ordena jugoslovenske zvi-jezde I stepena.

Lopušina Marko: *Srbi u Americi*, Novi Sad 2010, str. 271–273.

143. Da je u Drugom svjetskom ratu američki pilot, Vik Lumović za pet mjeseci imao 50 bombarderskih akcija. Letio je u 450. bombarderskoj grupi đe se izkazao kao hrabar letač. Za izvanredne zasluge odlikovan je sa dva ordena i jednom medaljom. Vik je porijeklom iz Crne Gore (otac iz Danilovgrada, a majka sa Rijeke Crnojevića od Pejovića). Poslije rata radio je na mnogim odgovornim dužnostima, pa čak i u CIA-i. Početkom šezdesetih služio je u NATO kao šef Kontraobavještajne službe za baze savezničkih sila u južnoj Evropi.

Lopušina Marko: *Srbi u Americi*, Novi Sad 2010, str. 329–330.

144. Da je Ronald Regan, kasniji predsjednik SAD, izjavio saučešće povodom smrti Nikole Baćovića iz Banjana koji je sa ocem Jovom 1914. stigao u Ameriku. Familija Baćović je bila bliska kralju Nikoli zbog čega ih je progonila (srpska) teroristička organizacija Crna ruka. Da ne bi bio otkriven Nikola mijenja ime i prezime u Nikolas Nik Bach. Nikola je bio ugledni građanin, oficir SAD, ratni veteran iz Prvog sv. rata, član masonske organizacije. Sahranjen je uz najveće počasti uz specijalne masonske obrede u 95. godini života. Predsjednik Ronald Regan u ime nacije zahvalio se Nikoli na „učestvovanju u vojsci Sjedinjenih Američkih Država“.

Lopušina Marko: *Srbi u Americi*, Novi Sad 2010, str. 331–332.

145. Da su jednog Crnogorca zvali „Sibirski monah“. Takav nadimak imao je Pavle Sjekloća, odnosno Pol Kuter porijeklom iz Crmnice. On je 1959. godine završio studije „oficirskog programa i postavljen je za šefa Pentagonove struke u Sibiru“. Napisao je knjigu na 1.339 strana o vremenu hladnog rata između SAD i SSSR. Jednom prilikom je lično razgovarao sa američkim predsjednikom Džonom Kenedijem „tri sata i dvadeset dva minuta“ o događajima na Kubi i ruskom naoružanju koje je posjedovala ova karipska zemlja. Koliko je bio značajna ličnost u američkoj obavještajnoj službi govori podatak da je predsjednik „izvadio crvenu svesku u kojoj su bili svi podaci“ o njemu. U tom dugom razgovoru sa predsjednikom Kenedijem saznao je i svoje konspirativno ime „Sibirski monah“ koje je bilo zabilježeno u njegovoj „crvenoj svesci“.

Lopušina, Marko: *Srbi u Americi*, Novi Sad 2010, str. 336–337.

146. Da se u Kaliforniji obilježava „Dan Larija Vučkovića“, najvećeg džez muzičara na tim prostorima. Njegov otac Milutin je rodom sa Žabljaka, a majka iz Mostara. Familija Vučković se tokom 1951. godine odselila za Ameriku. Larijevi albumi (*Street Scene* i *Blue Balkan*) bili su mjesecima među deset najslušanijih u SAD. Obradivao je pjesme i sa našeg prostora (*O, javore, Jadranske noći*, itd). Smatraju ga pretečom etno džeza.

Lopušina Marko: *Srbi u Americi*, Novi Sad 2010, str. 395–397.

147. Da li znate da je Arso Ivanović iz Danilovgrada (rođen 1938) ušao u enciklopediju *Ko je ko u umjetnosti SAD*. Enciklopediju je izdala ugledna izdavačka kuća Bowker. Urednici enciklopedije, Ivanovića su izabrali među 180 najpoznatijih slikara. Arso je „autor originalne tehnike ‘smrznuti akvareli’, čime je napravio novi iskorak u umjetnosti“. Izlagao je širom Amerike (40 izložbi), Meksiku, Evropi i Srbiji. Naslikao je oko 500 radova. Na izložbama u Njujorku i Los Anđelesu sa slikom „Rađanje tišine“ zauzeo je drugo mjesto i proglašen je jednim od od „trojice originalnih umjetnika svijeta“.

Lopušina Marko: *Srbi u Americi*, Novi Sad 2010, str. 401–402.

148. Da je Joko Meštrović iz Krtola (Boka Kotorska) bio heroj Amerike. Joko ili Džems, kako su ga Amerikanci zvali, bio je narednik američke vojske. Nosilac je najvećeg američkog vojnog odlikovanja – Kongresne medalje časti, koju je stekao kao neustrašivi borac (više puta ranjavan i više puta proglašavan mrtvim) u Prvom svjetskom ratu. Poginuo je samo „sedam dana prije potpisivanja primirja“ 4. XI 1918. godine u borbi u Francuskoj. Joka je posmrtno odlikovao tadašnji predsjednik Amerike, Vudro Vilson.

Boka, zbornik radova iz nauke kulture i umjetnosti, br. 21–22, Herceg Novi, 1999, str. 207–226.

149. Da su gotovo sve norveške novine dolazak jugoslovenske ambasadorke Stane Tomašević-Arnesen (rođene na Cetinju) pozdravile naslovom: „Dobro došla po drugi put u Norvešku“. Takve naslove Stana je zaslužila herojskim držanjem u toku Drugog svjetskog rata, đe je postala simbol otpora i partizan-

skog (gerilskog) ratovanja. Toliko je bila popularna da su Britanci 1944. godine njenim fotografijama „zatrpali“ gotovo sve evropske zemlje, pa i Norvešku. Stanu su tada vidjeli prvi put, a njen dolazak kao ambasadorke bio je „drugi“, zbog čega su se urednici norveških novina odlučili za ovakav naslov.

Tomašević, Bato: *Orlov krš*, Beograd 2000, str. 328, 570.